

ระบบอุปถัมภ์: อุปสรรคการพัฒนาพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของไทย Patronage System: Obstacles to Thailand's Democratic Citizen Development

อชิตพล ตากันธะ¹

Achittaphon Takantha

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นบทความที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาเกี่ยวกับ อุปสรรคการพัฒนาพลเมืองไทย อุปสรรคการพัฒนาระบบประชาธิปไตยที่มีมาอย่างยาวนานและเป็นการหยุดชะงักของการพัฒนาสังคมไทยโดยมุ่งเน้นไปที่ระบบอุปถัมภ์ที่อยู่คู่สังคมไทยมาโดยตลอด ศึกษาทั้งการก่อกำเนิดของระบบอุปถัมภ์ว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร ความสัมพันธ์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของคนหรือกลุ่มคน แนวคิดของระบบอุปถัมภ์ในระบบการเมืองประเทศไทยที่มีความเฉพาะตัวและลึกถึงรากเหง้าของระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย การทำความเข้าใจกับคำว่าพลเมือง ความแตกต่างระหว่างประชาชน ราษฎร และพลเมือง ลักษณะหน้าที่ บทบาทในสังคมประชาธิปไตย ความคาดหวังที่ควรจะเป็นของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยและในสังคมไทย ความเป็นไป ของระบบประชาธิปไตยไทย รวมไปถึงวิถี วัฒนธรรมในสังคม วัฒนธรรมการเมืองของประเทศไทย ความอ่อนด้อยถ้อยลงของวัฒนธรรมการเมืองไทยที่ไม่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย การบั่นทำลายวัฒนธรรมที่ระบบการเมืองในระบบประชาธิปไตยควรมี ลักษณะของวัฒนธรรมการเมืองของประเทศไทย ความสัมพันธ์ลักษณะเครือข่าย กลุ่มก้อน ของคนในระบบอุปถัมภ์ ความคาดหวังของคนในระบบอุปถัมภ์ทั้งผู้อุปถัมภ์และผู้ถูกอุปถัมภ์ การถูกระเลยมการปรับปรุงแก้ไขระบบอุปถัมภ์ในระบบการเมือง และการเปลี่ยนแปลงของระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย

คำสำคัญ: ระบบอุปถัมภ์;พลเมือง;ประชาธิปไตย

¹ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; School of Administrative Studies, Maejo University

Email : achittaphol3432@gmail.com

Abstract

This article is an article intended to learn about Obstacles to the development of Thai citizens Long-standing obstacles to the development of democracy and this is a disruption to the development of Thai society by always focusing on the patronage system that resides in the Thai society. Studying both the origin of the translation system as to how it originated. Relationships under the patronage of people or groups. The concept of the patronage system in the Thai political system is unique and deep into the root of the patronage system in Thai society. Getting to know the word citizen Difference between people, citizens and citizens Role in a democratic society. Expectation that should be of citizens in democracy and Thai society, the possibility of Thai democracy. Including the cultural way in society Thailand's political culture. The weakness of Thai political culture that does not promote Thailand's democratic development. Murmuring destroys the culture that a democratic political system should have. Characteristics of Thailand's political culture. Relationship, network characteristics, groups of people in the patronage system. The hope of the people in the host system, both the sponsor and the sponsor. Being overrun, improving the patronage system in the political system And changes in the patronage system in Thai society.

Keywords: Patronage System; Citizen; Democratic

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ ระบบอุปถัมภ์ยังคงมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยในระบบการเมืองของไทย เพียงแต่เปลี่ยนวิธีการไปตามกาลเวลาและรูปแบบของของสังคม ที่แปรเปลี่ยนตามเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะการนำระบบอุปถัมภ์ มาใช้เป็นกลไกในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย จนเกิดเป็นวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบอุปถัมภ์ ระบบอุปถัมภ์กับอำนาจการต่อรองของพรรคการเมืองจะเป็นลักษณะอย่างไรรึนั้น ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ทั้งในระดับบนและระดับล่าง หรือนักการเมืองที่ต้องการขึ้นมามีอำนาจ ผ่านกระบวนการเลือกตั้งที่ไม่เพียงต้องมีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์กับประชาชนในเขตเลือกตั้งเท่านั้น แต่อาจหมายรวมถึงการกระทำต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิด

ศีลธรรมมีความขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องตามกฎหมายและกติกาสังคมประชาธิปไตย เช่น การซื้อเสียง การคอร์รัปชัน ฯลฯ

การที่ระบบอุปถัมภ์เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนหรือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันจึงก่อให้เกิดการแบ่งกลุ่มหรือแบ่งแยกเป็นพวกพ้องกันอย่างชัดเจน การเอื้อประโยชน์ให้กับคนใกล้ชิด การตอบแทนซึ่งกันและกัน การมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองหรือพวกพ้องมากกว่าการดำเนินการใด ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

โดยสิ่งดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการขาดความรับผิดชอบต่อสังคมและจิตสำนึกที่ดีในฐานะพลเมืองคนหนึ่งของประเทศ และตราบไต่ที่ระบบอุปถัมภ์ยังคงมีบทบาทอยู่ในการเมืองที่ย่อมส่งผลกระทบต่อพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมให้เบงบานในสังคมการเมืองไทยต่อไป ซึ่งนับเป็นสิ่งที่ขัดกับวิถีทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยสิ้นเชิงทั้งนี้การเจรจาต่อรองในทางการเมืองนั้นอาจต้องใช้กลยุทธ์เป็นกรณีพิเศษมากกว่าการเจรจาต่อรองโดยทั่วไป เพราะการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

เนื้อเรื่อง

ระบบอุปถัมภ์หรือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในประวัติศาสตร์ไทยนั้น อาจจะมีมาก่อนระบบไพร่หรือระบบศักดินา ในระบบนาย-ไพร่ ก็มีลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ โดยรูปธรรม ระบบอุปถัมภ์ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ย่อย เจ้ากับข้า คนรวยกับคนจน คนในสลัมที่มีฐานะกับคนสลัมที่มีฐานะยากจน นักเลงรุ่นพี่ช่วยเหลือนักเลงรุ่นน้อง ฯลฯ ทั้งนี้ ระบบอุปถัมภ์หรือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ทั่วนาที่เป็นกลไกที่ยึดโยงคนต่างฐานะเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัมพันธ์ในแนวดิ่ง ฝ่ายหนึ่งคือผู้ที่เหนือกว่า มีทรัพยากรน้อยกว่าหรือไม่มีทรัพยากรเลย หรือมีอำนาจน้อยกว่าหรือไม่มีอำนาจเลย โดยจากการมีปฏิสัมพันธ์ในแนวดิ่ง ผู้ที่อยู่เหนือกว่าให้การอุปการะช่วยเหลือ ค้ำครองป้องกัน หรือดูแลผู้ที่ด้อยกว่า ขณะเดียวกัน ผู้ที่ด้อยกว่าให้การสนับสนุน ทำงานให้ โดยยอมรับใช้และเชื่อฟังเป็นการตอบแทน ความสัมพันธ์แนวดิ่งนี้ ยังหล่อหลอมหรือจรรโลงไว้ด้วยค่านิยมหรืออุดมคติ ที่เรียกว่า การแสดงความกตัญญูตเวที หรือความภักดีที่เป็นส่วนสำคัญของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จึงมีมิติเชิงซ้อนมากกว่าเป็นแค่ความสัมพันธ์แนวดิ่งระหว่างคู่ความสัมพันธ์ในลักษณะเส้นตรงแนวยาว (Linear) และยังมีลักษณะเฉพาะตัวเป็นอย่างยิ่ง (highly personalistic)

1. การก่อกำเนิดความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์

คำว่า “ผู้อุปถัมภ์(Patron)” เป็นคำที่มาจากสเปน หมายถึง บุคคลผู้มีอำนาจสถานภาพ ฉันทานุมัติ และอิทธิ อำนาจนี้อาจใช้เรียกนายจ้างหรือผู้สนับสนุนการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ และแม้กระทั่ง นักบุญองค์อุปถัมภ์โดยที่บุคคลเหล่านี้จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้ที่มิอำนาจ ด้อยกว่าหรือ เป็นผู้รับอุปถัมภ์(Client) ที่ต้องการความช่วยเหลือและการปกป้องในเรื่องต่าง ๆ ตามที่ตนเอง เดือดร้อนผู้อุปถัมภ์จะให้ประโยชน์โดยหวังว่าจะได้รับผลประโยชน์คืนตอบแทนในรูปของสินค้าและความภักดีหรือการสนับสนุนทางการเมืองและการบริการในรูปแบบต่าง ๆ

จากผู้อุปถัมภ์ส่วนใหญ่ผู้อุปถัมภ์หนึ่งคนจะมีผู้รับอุปถัมภ์หลายคนเช่นระบบศักดินาไทย ซึ่ง เจ้านายคนหนึ่งจะมีไพร่พลหลายคน หรือกรณีเจ้าพ่อที่มีลูกน้องหลายคนความสัมพันธ์เชิงตอบแทนซึ่งกันและกันนี้ อาจอยู่ในลักษณะของการสัญญาตกลงกันอย่างเป็นทางการ (Formal Contract) ที่มีการกำหนดสิทธิและความผูกพันของทั้งสองฝ่ายอย่างชัดเจนซึ่งความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์สามารถที่จะเกิดขึ้นได้เนื่องมาจากการเจริญเติบโตของระบบศักดินาในยุโรปตะวันตกและ ญี่ปุ่นจากความสัมพันธ์แบบส่วนตัวและการฝากตัวเข้าเป็นผู้รับอุปถัมภ์ระหว่างเจ้าของที่นากับ ชาวนาได้กลายมาเป็นรากฐานของการจัดระเบียบองค์กรทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองภายใต้ ระบบศักดินาที่มีข้อผูกพันระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์มาเป็นพื้นฐานของระบบการเช่าที่นา และการผลิตทางการเกษตรที่ยังคงมีอยู่ในชนบททั่วไปแล้วได้ถูกนำมาใช้เพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในอาณานิคมของสเปนและโปรตุเกสในละตินอเมริกาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อมโยงกับระบบทุนนิยมโลกซึ่งทำให้สามารถจัดประเภทความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

1) ระบบบิดาอุปถัมภ์เป็นระบบสังคมปิดแบบบิดาอุปถัมภ์ที่มีการใช้อำนาจกดขี่บ้างในยุคของการใช้ทาสหรือแรงงานถูกนำเข้ามาในบราซิลโดยชาวโปรตุเกสทำหน้าที่คล้าย ๆ กับ ครอบครัวขยาย หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้รับผิดชอบในสวัสดิการของผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์

2) ระบบการใช้อำนาจกดขี่ผู้อุปถัมภ์จะใช้อำนาจกดขี่ ควบคุมและใช้ความรุนแรง การ ขู่เข็ญ แม้กระทั่งการฆาตกรรมเป็นเรื่องธรรมดา ทำให้มีการผูกขาดที่ดิน การทำลายความชอบธรรม ของผู้อุปถัมภ์แล้วเกิดการลุกฮือขึ้นต่อต้านของแรงงาน และชาวไร่ชาวนาในชนบท ทำให้อิทธิพล ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ได้ขยายขอบเขตกว้างไกลกว่าที่จะจำกัดอยู่ใน เฉพาะชุมชนหรือชนบท ที่มีความสำคัญในการช่วยเชื่อมโยงโครงสร้างอำนาจทางสังคมระหว่าง ชนบทและเมือง อันเป็นลู่ทางของการแสวงหาผลประโยชน์ที่นำไปสู่การเลื่อนชั้นทางสังคมได้

ความสัมพันธ์ทางการเมืองในระบบอุปถัมภ์ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้รับอุปถัมภ์ จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการเมืองและโครงสร้างทางการเมืองซึ่งแตกต่างออกไปจากโครงสร้างทางการเมืองแบบกลุ่มที่จะมี ลักษณะสำคัญดังนี้ (Lande, E, 1996) คือ

1. ระบบนี้จะขึ้นอยู่กับผู้นำเพียงคนเดียวเป็นผู้รวบรวมลูกน้อง
2. การก่อตัวและโครงสร้างของระบบมีผู้นำเป็นศูนย์กลางและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้น
3. ความสัมพันธ์ในระบบมีลักษณะในแนวดิ่ง ระหว่างบุคคลสองคนในความสัมพันธ์นี้ถ้ามีความรู้สึกร่วมกันระหว่างผู้รับอุปถัมภ์ก็เป็นเพราะต่างมีนายคนเดียวกัน
4. ผลประโยชน์ที่ทำให้มีความสัมพันธ์ต่อกันที่เป็นผลประโยชน์เฉพาะบุคคล มากกว่าผลประโยชน์แบบกลุ่มวัตถุประสงค์ที่ยังคงความสัมพันธ์นี้ไว้ก็สืบเนื่องมาจากการแสวงหาผลประโยชน์ของแต่ละคน
5. ผลประโยชน์ที่แต่ละคนแสวงหาผันแปรไปตามความแตกต่างทางฐานะอำนาจสายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้อุปถัมภ์-ผู้รับอุปถัมภ์จะขึ้นอยู่กับสิ่งตอบแทนซึ่งกันและกันโดยแต่ละฝ่ายพยายามทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเขามีค่าแก่การเป็นผู้อุปถัมภ์-ผู้รับอุปถัมภ์
6. ความสัมพันธ์นี้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสูงและไม่มีความมั่นคงผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งอาจจะมีลูกน้องหลายคนหลังจากที่เข้าได้รับตำแหน่งที่สูงขึ้นดังนั้นผู้อุปถัมภ์จะมีบริวารมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความมั่งคั่งทางอำนาจของเขาว่าจะมีมากน้อยกันแค่ไหน
7. ความสัมพันธ์แบบนี้มักจะมีลูกน้องหลายชั้นตั้งแต่ผู้ใกล้ชิดมากที่สุดถึงผู้คุ้นเคยบ้างเล็กน้อยผู้ใต้อุปถัมภ์ที่ใกล้ชิดเจ้านายมาก ๆ มักจะมีลูกน้องของตนเอง จึงทำให้เขาเป็นผู้อุปถัมภ์รายย่อยด้วยเช่นกันและผู้ใกล้ชิดผู้อุปถัมภ์จะมีอิทธิพลมากกว่าผู้ที่อยู่ห่างไกล

2. แนวคิดระบบอุปถัมภ์ในระบบการเมืองในประเทศไทย

ระบบอุปถัมภ์ได้ถือกำเนิดขึ้นมาจากระบบไพร่ฟ้าและระบบศักดินา ซึ่งเป็นการจัดระเบียบทางสังคมในสมัยจารีตของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ระบบไพร่ฟ้าและระบบศักดินาเปลี่ยนมาเป็นโครงสร้างในการจัดระเบียบชนชั้นในสังคมที่ ยังมีอิทธิพลแฝงอยู่ในโครงสร้างสังคมไทยปัจจุบัน ระบบอุปถัมภ์เป็นผลมาจากความเชื่อของสังคมไทยที่ว่า ผู้ที่เกิดมาท่ามกลางเงินทองมีทรัพย์สินอำนาจวาสนาเป็นเพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน ฐานะการอยู่ไม่เท่าเทียมกันด้วย เหตุที่บุญบารมีที่ได้สะสมไว้แต่ปางก่อนแตกต่างกัน ทำให้คนไทยยอมรับความแตกต่างในฐานะ ตำแหน่งที่ลดหลั่นเป็นชั้นๆ ว่าเป็นสิ่งที่ป็นธรรมชาติและธรรมดา และยึดถือความแตกต่างเป็นหลัก ความสูงต่ำของฐานะตำแหน่งในการจัดระเบียบทางสังคม

ความสัมพันธ์ที่สำคัญและเห็นได้ง่าย คือ ความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อย หรือความสัมพันธ์แบบลูกพี่-ลูกน้อง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ เรียกว่า ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ (Patron) และผู้รับอุปถัมภ์ (Client) อย่างไรก็ตาม การที่ผู้รับอุปถัมภ์ยอมรับสถานภาพของตนที่อยู่ต่ำกว่าผู้อุปถัมภ์ อาจแยกความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ตามคำนิยามของสังคมในการที่ผู้รับอุปถัมภ์จะยอมรับ ดังนี้

1. ระบบบิดาอุปถัมภ์ (Patrimonial) เป็นความสัมพันธ์ในระบบสังคมปิดแบบบิดาอุปถัมภ์ที่มีการใช้อำนาจกดขี่ และทำหน้าที่คล้ายๆครอบครัวขยายที่หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้รับผิดชอบในสวัสดิการของผู้ที่อยู่ใต้อำนาจของตน ซึ่งรวมทั้งครอบครัวของข้าทาสและแรงงานอิสระในสถานการณ์แบบนี้รัฐบาลกลางไม่เข้มแข็งและชุมชนอยู่ค่อนข้างจะโดดเดี่ยว ความสัมพันธ์แบบระบบบิดาอุปถัมภ์จึงเป็นทางเลือกของผู้รับอุปถัมภ์ที่ต้องการความคุ้มครองจากผู้ที่มีอำนาจ และในทางกลับกันผู้ที่สามารถให้ความคุ้มครองได้ย่อมต้องได้รับการยอมรับ และได้รับการสนับสนุนจากทางการเมืองจากผู้รับอุปถัมภ์เช่นกัน

2. ระบบการใช้อำนาจกดขี่บางครั้งผู้อุปถัมภ์จะใช้การกดขี่ควบคุมผู้รับอุปถัมภ์มากขึ้น หากผู้รับอุปถัมภ์มีการต่อต้านซึ่งโดยมากจะมาจากความไม่พอใจในสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์มีการใช้การบังคับข่มขู่ อีกทั้งผู้รับอุปถัมภ์ยอมรับค่านิยมที่สร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจนั้นๆ เพราะระบบอุปถัมภ์ยังคงอยู่ได้ ด้วยกลไกบางอย่าง เช่น การให้งานทำสวัสดิการหรือความคุ้มครองที่ทำให้ผู้รับอุปถัมภ์มีระดับชีวิตที่พออยู่ได้ อีกทั้งข้อจำกัดในการติดต่อกับโลกภายนอก ทำให้โครงสร้างสังคมมีการ เปลี่ยนแปลงน้อยมาก

ระบบอุปถัมภ์นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สนับสนุนอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ระดับการติดต่อกับโลกภายนอกมีมากขึ้น และการพึ่งพาผู้อุปถัมภ์ของผู้รับอุปถัมภ์มีการลดระดับน้อยลง ซึ่งปัจจัยทั้งสองอย่างทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์จะกระเทือน และจะมีผลให้การใช่วิธีการกดขี่ของผู้อุปถัมภ์จะรุนแรงยิ่งขึ้น ดังนั้น การวิเคราะห์ระบบอุปถัมภ์ส่วนมากจึงเน้นบทบาทโดยการสมใจของผู้รับอุปถัมภ์ที่จะพึ่งพิงผู้รับอุปถัมภ์จะเห็นได้ชัดว่าระบบอุปถัมภ์นั้นได้แสดงให้เห็นว่าสังคมเน้นตัวบุคคลเป็นสำคัญมากกว่าระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ใดๆ ทำให้เกิดสภาพของการขาดวินัยในตัวเองให้ความสำคัญแก่มิตรและพวกพ้องของตน ส่งผลให้กฎหมายที่ตราขึ้นนั้นไร้ความหมายตราใบใดที่ผลประโยชน์และความสัมพันธ์สำคัญกว่าความถูกต้องตามกฎหมายระเบียบทางสังคม

3. พลเมือง

โดยทั่วไปมักใช้คำว่า “ประชาชน” “ราษฎร” และพลเมือง เหมือนเป็นคำเดียวกัน แทบจะแทนกันได้ ทั้งที่จริงแล้ว ประชาชน หมายถึง คนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง ซึ่งในสมัยโบราณประชาชนคือไพร่หรือทาส ส่วนในสมัยใหม่ประชาชนได้รับการปลดปล่อยเป็นเสรีชน มรณานะทางกฎหมาย สิทธิการเมืองที่เท่าเทียมกัน ส่วนราษฎรนั้น คือ พลเมืองที่มีหน้าที่เสียภาษี ปฏิบัติตามกฎหมาย บ้านเมืองและมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง รวมทั้งการแสดงออกทางการเมืองต่าง ๆ แต่ความเป็นราษฎร มีความแตกต่างจากพลเมืองตรงที่ราษฎรเป็นฝ่ายตั้งรับจากการดำเนินการของรัฐ แต่พลเมืองเป็นผู้ที่รุกอยากมีส่วนร่วม เข้าไปช่วยทำและสามารถทำการต่าง ๆ แทนรัฐได้

ถ้ามองสังคมไทยด้วยโลกทัศน์ดังกล่าวข้างต้น ก็จะต้องยอมรับว่า ประชาชนไทยส่วนใหญ่ยังไม่เป็นพลเมือง วัฒนธรรมการเมืองไทยสมัยโบราณนั้น “ราชการ” จัดการทุกเรื่องของราษฎรมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ห้าแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ราววัฒนธรรมนี้ยังยึดครองจิตใต้สำนึกของทั้งคนไทยที่ถูกปกครองและคนไทยที่เป็นชนชั้นปกครอง

ไทยเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา และพัฒนาการที่เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ทำให้หน่วยงานเหล่านี้เข้ามามีบทบาทแทนที่ประชาชนแทบทุกเรื่องในเวลาต่อมา จากเดิมทำหน้าที่เพียงด้านความมั่นคงของรัฐ และการเงินเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากการเติบโตของกระทรวง กรม ต่าง ๆ รวมทั้งจำนวนราชการที่มีอยู่ทุกพื้นที่ของประเทศ สิ่งเหล่านี้ส่งผลถึงความเป็นพลเมืองของคนไทยลดลงเรื่อยมา เพราะมีความเคยชินกับการทำแทนของหน่วยงานเหล่านี้ ที่สะท้อนถึงความมีประสิทธิภาพการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลแต่ละยุคสมัย ถึงแม้จะมีการกระจายอำนาจให้ประชาชนในรูปแบบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่เป็นรูปแบบการขยายอำนาจของรัฐมากกว่าการทำให้ประชาชนมีความเป็นพลเมือง

ความเป็นพลเมืองหมายความว่า ประชาชนหรือพลเมืองของรัฐ หรือสังคม หรือชุมชนที่อาศัยอยู่ที่มีความกระตือรือร้น รับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อสาธารณะหรือส่วนรวม ไม่ใช่เป็นบุคคลที่เห็นเรื่องสาธารณะหรือเรื่องส่วนรวมที่ไม่ใช่เรื่องของตัวเอง แต่เป็นเรื่องของคนอื่น หรือหน่วยงานอื่นที่ต้องทำแทนตน ตนเป็นเพียงผู้รับผลจากการกระทำเหล่านั้น ประชาชนในชุมชน หรือสังคม หรือในรัฐ ต้องมีความกระตือรือร้น ลูกขึ้นมารับผิดชอบต่อกิจการสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับตน ทั้งการคิด พัฒนา และเข้าไปมีส่วนร่วมในประเด็นที่รัฐจัดทำขึ้น เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้

กระแสเรียกร้องให้คนไทยมี “ความเป็นพลเมือง” นั้น มีมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ผู้ปกครองที่กุมอำนาจรัฐใช้กลไกรัฐ นอกจากไม่เสริมสร้างจิตสำนึก “ความเป็นพลเมือง” ยังมักจะระแวงสงสัยว่า ผู้คนที่ทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อให้เกิดความเสมอภาค ความเป็นธรรม นั้น เป็นศัตรูที่คิดร้ายต่อรัฐบาล

4. วัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่อ่อนด้อยและไม่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย

คนไทยจำนวนมากยังคงมีแนวความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมหลายอย่างในทางการเมือง ซึ่งเรียกรวมกันว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” ที่อ่อนด้อยและไม่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยที่แท้จริง มีดังต่อไปนี้ เช่น

4.1 ความรักอิสระ กล่าวคือคนไทยชอบทำอะไรอย่างอิสระตามลำพังตนเอง ไม่อยากให้ใครคนอื่นมายุ่งเกี่ยวกับตนเองมากนัก ชอบผูกพันอยู่แต่เฉพาะกลุ่มเดิม ๆ ของตน ไม่ชอบถูกบังคับหรือตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้อื่น ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลทำให้คนไทยขาดระเบียบวินัย และขาดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ดังจะเห็นได้ว่าการบังคับด้วยกฎเกณฑ์ให้คนอยู่ในระเบียบวินัยจะได้ผลก็เฉพาะหน้าแต่หากกลับหลังคนก็จะละเมิดกัน การละเลยหรือการฝ่าฝืนกฎหมายจึงมีอยู่ทั่วไปเพราะการรักอิสระของคนไทย แต่ในสังคมที่ผู้คนขาดวินัย ไม่เคารพกฎกติกาของสังคมยากที่จะสร้างสังคมประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาได้

4.2 ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ คนไทยเป็นคนที่ยึดถือความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ ไม่ค่อยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ใด ทำให้เป็นคนที่มีจิตใจค่อนข้างคับแคบ ทว่าประชาธิปไตยจะพัฒนาไปได้ผู้คนในสังคมนั้นต้องมีจิตใจเปิดกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น

4.3 ชอบใช้ชีวิตอย่างมีความสุข สนุกสนานรื่นเริง คนไทยส่วนใหญ่จะตอบสนองต่องานหรือกิจกรรมที่สนุกสนานได้ง่ายกว่างานที่ต้องใช้ความคิดเอาจริงเอาจัง และการใช้เหตุผล ตามค่านิยมดั้งเดิมของคนไทยถือว่า ความสนุกสนานเป็นกำไรชีวิต ขณะที่การทำงานถือว่าเป็นทุกข์ คนไทยบางส่วนยังยึดมั่นในคติที่ว่า “มีบุญเกิดมา สบาย นั่งอยู่บนกองเงินกองทอง” ทำให้คนไทยต่างแสวงหาความสุขความสบาย มักหลีกเลี่ยงความยากลำบาก ค่านิยมการรักความสนุกสนานรื่นเริงเช่นนี้ส่งผลให้คนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องส่วนรวม หรือไม่ค่อยทุกข์ร้อนกับปัญหาของประเทศชาติบ้านเมือง ประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้ยากในสังคมที่ผู้คนไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนรวมและปัญหาของประเทศชาติบ้านเมือง

4.4 ไม่ชอบการรวมกลุ่ม จากความรักในอิสระมีผลทำให้คนไทยไม่ชอบการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กร เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมส่วนรวม ดังนั้น การรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งองค์กรทางการเมือง เพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ไข

ปัญหาของส่วนรวมจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก และยังส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมของคนไทยที่มีน้อยตามไปด้วย

4.5 ไม่ค่อยให้ความสนใจปัญหาของบ้านเมืองหรือปัญหาของสังคมส่วนรวมในประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาประชาธิปไตย คนไทยโดยส่วนใหญ่ถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของนักการเมือง เป็นเรื่องของผู้นำและข้าราชการ ชั้นผู้ใหญ่ หรือชนชั้นปกครองเท่านั้น เกินกำลังที่ตนเอง ครอบครัวย และพวกพ้องจะเข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนผู้ยากไร้หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี มีการศึกษาน้อย มักจะไม่ให้ความสนใจต่อกิจการบ้านเมืองหรือกิจกรรมของสังคมส่วนรวม หากจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของบ้านเมืองหรือเรื่องของคนส่วนรวม ก็มักจะทำตามที่ผู้นำหรือผู้มีอำนาจสั่งการมา แนวความคิดเช่นนี้มีการยึดถือและปฏิบัติกันมาจนตกตะกอนกลายเป็นนิสัยความเคยชินหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ผลตามมาก็คือทำให้คนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความคิดอ่านทางการเมืองค่อนข้างคับแคบ

สาเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่เชื่อฟังและปฏิบัติตามการชี้นำของบรรดาผู้นำเราสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเพราะในสังคมไทยดั้งเดิมได้แบ่งคนในสังคมออกเป็นสองชนชั้นเท่านั้นคือ ชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้การปกครอง ชนชั้นปกครองจะเป็นผู้นำทางสังคม แล้วจะใช้อำนาจกับผู้อยู่ภายใต้การปกครองทั้งแบบพระเดชและพระคุณ การใช้อำนาจแบบพระเดช ก็คือการใช้กำลังบังคับ (Forces) หรือใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนการใช้อำนาจแบบพระคุณ คือการใช้อำนาจด้วยความเมตตาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ผลสุดท้ายของการใช้อำนาจทั้งสองประเภท ก็เพื่อต้องการควบคุมผู้อยู่ภายใต้การปกครองให้อยู่ภายใต้อำนาจของตน จนในที่สุดผู้อยู่ภายใต้การปกครองเกิดความเกรงกลัว หรือมีความเกรงใจ มีการยอมรับ ยกย่อง ไม่กล้าขัดขืน ไม่กล้าโต้เถียง หรือแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและไม่เป็นอันตรายกับตนเอง ในขณะเดียวกันก็เกิดวัฒนธรรม “บุญคุณ” และ “การตอบแทน” ต่อผู้มีอำนาจที่มีบุญคุณเหนือตนเอง ถ้าจะวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุด ถึงสาเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่ยังคงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบอำนาจนิยมดังกล่าวแล้ว สาเหตุก็เพราะความยากจน ไร้โอกาสทางการศึกษา และความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงสิทธิและเสรีภาพของคนในชาติอีกด้วยขณะที่ชนชั้นกลางอันเป็นกลุ่มคนที่จะต้องมีบทบาทสำคัญทางการเมือง กลับกลัวการเมืองและเห็นว่าการเมืองจะนำอันตรายมาสู่ตนและครอบครัว ส่วนคนรุ่นใหม่โดยส่วนมากก็ต้องการหนีจากการเมืองให้ห่างไกลมากที่สุด แม้ในยามปกติคนไทยส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยชอบพูดเรื่องการเมือง และไม่กล้าอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน และความไม่โปร่งใสในการบริหารราชการ ไม่กล้าแม้แต่จะตรวจสอบการกระทำใด ๆ ของนักการเมืองและข้าราชการ รวมถึงคนไทยก็ไม่ค่อยรู้จักการ

รวมตัวกันเป็นกลุ่มประชาสังคมที่เข้มแข็ง เพื่อตรวจสอบการทำงานของบรรดานักการเมืองและข้าราชการในระบบราชการเองก็ผูกมัดตนเองไว้กับระบบอำนาจนิยม และการรวมศูนย์อำนาจไว้อย่างเหนียวแน่นมาช้านาน โดยไม่เคยได้รับการพัฒนาหรือได้รับการปฏิรูปให้เข้าสู่มิติของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ด้วยการกระจายอำนาจ ปฏิรูประบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ปรับทัศนคติ และบรรทัดฐานทางสังคมของข้าราชการให้หลุดพ้นจากวงจรของการรวมศูนย์อำนาจ มาเป็นข้าราชการที่ให้การยอมรับในศักดิ์ศรีและอำนาจของประชาชน จึงกล่าวได้ว่าระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบสากลยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยในสังคมไทย ยกเว้นแต่การอ้างถึงการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังมีการเลือกตั้งในทุกระดับมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งเกิดระบอบธนาธิปไตยและการทุจริตตามมามากขึ้นเท่านั้น

6. การเปลี่ยนแปลงของระบบอุปถัมภ์

ในอดีตก่อนที่สังคมไทยจะมีระบบตำรวจหรือระบบกองทัพประจำการ ไม่มีใครทำหน้าที่ดูแลรักษาความสงบอย่างเป็นทางการ ผู้ที่ไม่มีทรัพยากรมากนักย่อมเสี่ยงที่จะถูกคนร้ายกดขี่ ข่มเหง หรือทำร้าย ในหมู่บ้านจึงต้องมีนักเลงเพื่อคุ้มครองป้องกันพรรคพวก-ลูกน้องที่ตนดูแลอยู่ คนที่มีลูกน้องจำนวนไม่มากนักอาจถูกเรียกว่า “ลูกพี่” ถ้าคนที่มีอำนาจแข็งแรงมีลูกน้องมาก ๆ ข้ามไปเชื่อมโยงในหลายหมู่บ้าน ก็เรียกว่า “นาย” ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อน พ.ศ.1899 พระมหากษัตริย์ทรงกำหนดให้ราษฎรทุกคนไปขึ้นทะเบียนสังกัดนาย บรรดานายกลายเป็น “ขุนนาง” สามารถเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ในยุคกรุงศรีอยุธยาได้ ส่วนพวกที่ขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนายก็กลายเป็น “ไพร่” ความสัมพันธ์แบบนาย-ไพร่ก็คือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นั่นเอง หากวิเคราะห์ถึงการหน้าที่ที่ดำรงอยู่ตรงความสัมพันธ์นี้ ไพร่ก็แสวงหาความมั่นคงทางสังคมนั่นเอง (social security) และความมั่นคงทางสังคมก็คือองค์ประกอบหนึ่งของระบบสวัสดิการสังคมที่มีการเรียนการสอนกันในยุคใหม่นั้นเอง

เมื่อสังคมไทยเริ่มมีระบบราชการก่อตัวขึ้น มีการจัดระบบระเบียบ มีเส้นสายการบังคับบัญชาลดหลั่นกันลงไป เมืองศักดินาพระมหากษัตริย์ประทับอยู่ที่ยอดโครงสร้าง ขุนนางประจำกรมมีชั้นยศแตกต่างกันไปด้วยจำนวนศักดินา เพื่อจะจำแนกว่าขุนนางคนไหนมีอำนาจเหนือคนอื่นเพียงใด แต่จะมีไพร่อยู่ใต้การบังคับบัญชา (และดูแล) จำนวนมากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับฐานะตำแหน่ง ในด้านหนึ่งอาจจะมองได้ว่า พระมหากษัตริย์น่าจะเป็นผู้อุปถัมภ์ของขุนนางทั้งปวง แต่ทว่า เมื่อพิจารณาจากมุมมองของนักมานุษยวิทยา ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นสถาบัน มิใช่ตัวบุคคลแล้ว ขุนนางทุกคนก็ไม่ใช่ผู้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ มีเพียงขุนนางที่ใกล้ชิดพระองค์เป็นการส่วนตัว (เช่น

สุนทรภู่-รัชกาลที่ 2) ที่ทำอะไรถวายนอกเหนือจากหน้าที่การงานของตน จนได้รับพระราชทานความช่วยเหลือเป็นพิเศษเท่านั้น ที่นับเป็นผู้รับการอุปถัมภ์

การแต่งตั้งบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งต่าง ๆ ในราชการเป็นเรื่องส่วนพระองค์หรือหลักการทั่วไป อย่างไรก็ตามในกลุ่มขุนนางกันเอง ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ก็ก่อเกิดขึ้นอย่างซับซ้อน เพราะขุนนางบางคนสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้บังคับบัญชาของตนเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงานเป็นพิเศษ หรือเพื่อรางวัลหรือของแลกเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ได้ให้กับบุคคลทั่วไป พิจารณาในด้านอุดมการณ์ความเชื่อและหลักศีลธรรมที่เป็นฐานคิดของการปกครองในอดีต สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์แห่งธรรม ทรงมอบหมายให้ขุนนางปกครองดูแลไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ต่างพระเนตรพระกรรณ ถ้อยคำในพระราชกำหนดต่าง ๆ เป็นการตักเตือนให้ขุนนางดูแลไพร่ด้วยความเมตตากรุณาใช้งานแต่พอควร

อย่างไรก็ตาม การที่เจ้านายและขุนนาง ไม่มีเงินเดือนประจำ จึงต้องหากินบนหลังไพร่ ทำให้เกิดการทุจริตเป็นธรรมดา การสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ก็เป็นความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการทุจริตอย่างหนึ่ง คงมีไพร่จำนวนไม่น้อยที่หลบเลี่ยงการทุจริตไม่ได้ จึงมีหลักฐานว่า มีไพร่หลบหนีไปซ่อนในป่าเป็นจำนวนมาก ทำให้ราชการเดือดร้อนมาก ต้องมีการส่งคนไปเกลี้ยกล่อมและสอบถามว่าใครเป็นผู้ข่มเหง ดังนั้น ในอดีตความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์จึงมีฐานะเป็นกลไกที่ใช้เพื่อให้หลีกเลี่ยงการกดขี่โดยรัฐและขุนนาง ส่วนในระดับขุนนางด้วยกันเอง ระบบอุปถัมภ์ก็ถูกใช้เป็นกลไกการเลื่อนตำแหน่งและขยายอำนาจของขุนนางแต่ละคน

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ผ่านการเปลี่ยนแปลงจากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เข้าสู่ประชาธิปไตยระยะสั้นๆ สลับกับการปฏิวัติโดยทหารและขุนนาง จนมาสู่ยุคเผด็จการรัฐสภา ระบบอุปถัมภ์ได้ค่อยเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ เมื่อระบบเศรษฐกิจและสังคมกลายเป็นอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แบบยุคเดิมก็ลดความสำคัญลงไป

ความสัมพันธ์แบบตลาดกำลังมาแทนที่ แม้แต่กรณีการซื้อขายก็เป็นความสัมพันธ์แบบตลาดแต่เอาความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เคลือบ-หรือห่อหุ้มเอาไว้ โดยให้เหตุผลว่า การแลกเปลี่ยนแบบตลาดที่เป็นการซื้อขายนั้น เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดคุณค่าทางศีลธรรมที่มากำกับการแลกเปลี่ยนว่า “เป็นการต้องห้าม” ไม่สมควรจะทำ แต่เมื่อเคลือบด้วยความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แล้ว ทำให้แลกเปลี่ยนได้ทุกอย่าง

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์อาจจะไม่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน หรือหากความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ยังมีอยู่จริง ก็จะไม่ใช้คุณลักษณะหลักของสังคมอีกต่อไป ทว่า สังคมปัจจุบันกำลังเต็มไปด้วยชุดความสัมพันธ์ในแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ในเชิงแนวนอนจะทวีความสำคัญเพิ่ม

มากขึ้น ในหลายชุมชนท้องถิ่น ได้มีการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ๆ ที่สถานภาพของสมาชิกในกลุ่มมิได้แตกต่างกันมากแบบความสัมพันธ์แนวตั้ง-ไม่มีใครอยู่เหนือคนอื่นมากมายนัก โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงเครือข่ายในแนวนอน ที่มีความซับซ้อน ยืดหยุ่นและผันแปรตลอดเวลา รวมทั้ง อาจจะซ้อนทับกับความสัมพันธ์แบบอื่น ๆ ได้ ทั้งนี้ เกิดจากเหตุผลที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการผลิตในโลกปัจจุบัน ส่งผลให้การผูกขาดของกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่นหลายแห่งต้องเสื่อมลง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงนี้ยังเปิดโอกาสให้คนในชุมชนสร้างองค์กรหลายประเภทขึ้นในชุมชน ยังมีการสร้างองค์กรและเครือข่ายใหม่ๆ ก็ยิ่งส่งผลให้ประชาชนในชุมชนจำนวนมากเกิดจิตสำนึกเป็นความตื่นตัวทางการเมือง ในหลายพื้นที่ถึงขั้นเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อสู้เรียกร้องเพื่อสิทธิและประโยชน์ของตนมากขึ้น ภาพของการเป็นผู้รอรับการอุปถัมภ์จากรัฐบาลบางลงไปมาก ทว่าประชาชนได้พัฒนาอัตลักษณ์ใหม่กลายมาเป็น “พลเมืองใหม่” ที่มีสิทธิและแสวงหาโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

ระบบอุปถัมภ์จะไม่มีวันหมดไปจากสังคมมนุษย์ บุคคลเลือกที่จะอยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์ เพราะเห็นว่าเป็นกลยุทธ์การคำนึงถึงความมั่นคงปลอดภัยของตนเป็นลำดับแรก (a safety-first strategy) กลยุทธ์หลักในการปฏิรูประบบอุปถัมภ์ (major strategies for reforming clientelistic systems) ที่มีการปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ ในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การปฏิรูปเศรษฐกิจให้เป็นระบบเสรี (economic liberalization) การปฏิรูปประชาธิปไตย (democratization) การกระจายอำนาจ (decentralization) และการปฏิรูประบบราชการ (civil servicereform)

สรุป

ประเทศไทยยังไม่มีวิถีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพราะมีเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวข้องข้องหลายประการ อันเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเฉพาะเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยแบบดั้งเดิมที่ตกอยู่ภายใต้ระบบอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์มายาวนาน ลักษณะของวัฒนธรรมอำนาจนิยมประเพณีนิยม และระบบอุปถัมภ์ยากต่อการเปลี่ยนแปลง คนไทยชอบที่จะใช้อำนาจเด็ดขาด เคารพเชื่อฟัง อ่อนน้อม และเกรงกลัวต่อผู้มีอำนาจเหนือกว่า นิยมระบบลูกจ้างและเจ้านาย ยึดติดกับระบบอุปถัมภ์และการพึ่งพา มีการจัดลำดับตามชาติวุฒิ วัยวุฒิ และการมีตำแหน่งอำนาจในสังคม นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ยังไม่เกิดการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยมากนัก เนื่องจากผู้นำการเมืองไทยคนในระบบการ

เมืองไทยเน้นการพัฒนาประชาธิปไตย โดยพัฒนาสถาบันทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว คือการร่างรัฐธรรมนูญ การพัฒนาความเข้มแข็งพรรคการเมือง การกระจายอำนาจระหว่างสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ แต่ละเลยการพัฒนาปัจจัยด้านวัฒนธรรมทางการเมืองการพัฒนาพลเมือง อันเป็นแบบแผนความคิดความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคม การเมืองไทยแบบประชาธิปไตยของไทยสนใจแต่เพียง “รูปแบบหรือโครงสร้าง” มากกว่าที่ “เนื้อหาสาระ” อันได้แก่ ปรัชญาพื้นฐาน อุดมการณ์ และจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง

องค์ความรู้ที่จะได้รับ

จะได้รู้ถึงลักษณะของระบบอุปถัมภ์ การก่อกำเนิดของความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ แนวคิดระบบอุปถัมภ์ในระบบการเมืองไทย ความสำคัญ วิธีการคิดของระบบอุปถัมภ์ ที่มีผลต่อพลเมืองในการดำเนินอยู่ในสังคมประชาธิปไตย อีกทั้งยังรู้ถึงคำว่าพลเมือง ความแตกต่างของคำว่าประชาชน ราษฎร และพลเมือง บทบาทหน้าที่ในระบอบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงของระบบอุปถัมภ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รู้ถึงความผิดพลาดในการพัฒนาการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้พลเมืองยุคใหม่ได้รู้ถึงความเป็นพลเมือง เพื่อที่จะให้คนไทยนั้นก้าวขึ้นมาเป็นพลเมืองที่มีพลังต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้นในฐานะพลเมือง

เอกสารอ้างอิง

- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด.(2558). ก้าวข้ามกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทยด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย : สู่มหาหนทางใหม่ที่ยั่งยืนกว่า.มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์.32(3), 70-99.
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์.(2561). ประชาธิปไตยไทยนิยม.วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์.14(1), 1-16.
- เอกภูมิ เจริญวิทยานุกูล จรุง ศรีมาติลโกวิท และเลิศพร อุดมพงษ์. (2562). การศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนไทยตามกรอบสมรรถนะความเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21.วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม.18(1),89-99.
- กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช. (2558). การศึกษาระบบอุปถัมภ์กับปัญหาสังคมไทย:การประยุกต์ใช้ของนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ.วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.23 (1),177-197.

พระครูวาทีธรรมวิรัช พระครูวิจิตรรัตนวัตร พระครูรัตนสุตากร และไพรัตน์ นิมิตต์. (2562). ระบบ
อุปถัมภ์กับอำนาจการต่อรองของพรรคการเมือง. 7(5), 62-75.